

**ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРИНИНГ ШАРТЛИ ХУҚМ ҚИЛИНГАН
МАҲҚУМЛАР БИЛАН ИШЛАШ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ АСОСИЙ
ЙУНАЛИШЛАРИ**

Жуманиёзов Нодирбек Ғиёс ўғли

ИИБ Академияси 3-босқич 312-гуруҳ курсанти

Аннотация: *Ушбу мақола орқали сиз, Профилактика инспекторининг шартли хуқм қилинган маҳқумлар билан ишлаш фаолиятининг моҳияти ва ўзига хос хусусиятлари, асосий йўналишлари, усул ва шакллари, хорижий давлатлар тажрибаси ва уларнинг таҳлили, ушбу фаолиятдаги муаммо ва камчиликлар ҳамда уларнинг ечимлари юзасидан таклифлар ёритилган.*

Калит сўзлар: *Профилактика инспектори, шартли хуқм, маҳқум, муаммо ва камчиликлар.*

Республикамизда жиноятчилик кўпаиб, жиноят содир этган шахслар сони тобора ортиб бормоқда. Жиноят содир этган шахсларга жазо тайинлаш ва судлар томонидан жиноятнинг ижтимоий хавфлилик даражаси, шахснинг ижтимоий ахволини инобатга олиб ЖКнинг 72-моддасига асосан шартли хуқм қилиниб уларни назорат қилиш ва қайта тарбиялаш Профилактика инспекторлари ва Ички ишлар органларининг олдига қўйилган асосий вазифалардан бири десак хато бўлмайди. Шунини инобатга олган ҳолда шахслар томонидан жиноят содир этмаслигини олдини олиш мақсадида Профилактик тадбирларни амалга ошириш лозим.

Ички ишлар вазирлиги ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бош бошқармаси ва унинг жойлардаги тизимларининг асосий вазифалари этиб кўйдагилар белгиланган:

Ҳуқуқбузарликларнинг профилактикасига доир давлат, ҳудудий, идоравий ҳамда идоралараро дастурларнинг бажарилишида бевосита иштирок этади;

Ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлайди, уларни бартараф этиш юзасидан чора-тадбирлар ишлаб чиқади ҳамда амалга оширади;

Ғайриижтимоий хулқ-атворга эга, ҳуқуқбузарлик содир этган ёки ҳуқуқбузарликлардан жабрланганларни ижтимоий реабилитация қилиш ва ижтимоий мослаштириш чора-тадбирларини кўради;

«Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги қонуннинг 35-моддасида назарда тутилган шахсларни профилактик ҳисобга олишни амалга оширади;

Ғиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ва прекурсорларнинг қонунга ҳилоф равишда муомалада бўлишининг, уларни истеъмол

қилинишининг олдини олиш борасида профилактика тадбирларини ишлаб чиқади ва амалга оширади;

Алкоголь ва тамаки маҳсулотлари қонунга хилоф равишда ишлаб чиқарилиши ҳамда ўтказилишининг олдини олиш бўйича профилактика тадбирларини ишлаб чиқади ҳамда амалга оширади;

Паспорт-виза режимига, фуқаролар ва юридик шахслар томонидан ўқотар қуролни сақлаш қоидалари ҳамда тартибига риоя қилиниши устидан назоратни таъминлайди;

Хуқуқбузарликларнинг умумий профилактикасини амалга ошириш мақсадида хуқуқбузарликларнинг олдини олиш, хуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаш, бартараф этиш юзасидан оммавий ахборот воситаларида чиқишлар қилади;

Ташкилотларда, муассасаларда ҳамда аҳоли ўртасида хуқуқбузарликлар профилактикаси чора-тадбирлари юзасидан йиғилишлар қилади, семинарлар ва давра суҳбатлари ўтказидади;

Хуқуқбузарликлар профилактикасини ташкил этиш борасида мавжуд муаммоларни бартараф этиш юзасидан тақдимномалар тайёрлаб, ички ишлар органлари бошлиқларига тақдим этади;

Жазони ижро этиш муассасаларидан озод қилинган ва озодликдан маҳрум қилиш билан боғлиқ бўлмаган жазога ҳукм қилинган шахслар томонидан хуқуқбузарликлар содир этилиши сабабларини ҳамда унга имкон берган шарт-шароитларини аниқлайди, бартараф этиш бўйича махсус тадбирларни ишлаб чиқади ҳамда амалга оширади;

Маҳаллий давлат ҳокимияти органлари ҳузурида ташкил этилган махсус комиссиялар билан ҳамкорликда жазони ижро этиш муассасаларидан озод қилинган шахсларни ижтимоий реабилитация қилиш ва ижтимоий мослаштириш, шунингдек бу тоифадаги шахсларни ишга жойлаштириш учун иш ўринларини ташкил этаётган ташкилотларни рағбатлантириш чора-тадбирларини ишлаб чиқади ҳамда амалга оширади;

Махсус профилактик тадбирларни ўтказиш борасидаги ҳужжатларни ишлаб чиқади ҳамда амалга оширади;

Хуқуқбузарликлар профилактикасига доир давлат, ҳудудий, идоравий ҳамда идоралараро дастурларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш юзасидан юқори турувчи органлар ҳамда мувофиқлаштирувчи кенгашга таклиф ва тавсиялар киритади;

Жойлардаги ички ишлар органлари томонидан ўтказилган профилактик тадбирлар юзасидан Йўриқноманинг 5 ва 11-иловаларига мувофиқ тақдим этилган маълумотларни умумлаштиради, таҳлил қилади ҳамда умумлаштирилган маълумотларни ҳар чорак якунида хуқуқбузарликлар профилактикаси ва жинойтчиликка қарши курашиш бўйича республика идоралараро комиссиясига тақдим этади;

Хуқуқбузарликлар профилактикасини бевосита амалга оширувчи ва унда иштирок этувчи бошқа органлар ҳамда муассасалар, шунингдек ички ишлар органларининг бошқа соҳавий хизматлари билан ўзаро ҳамкорлик қилади;

Шу каби устувор вазифалар белгиланган бўлиб, шу қатори жазони ижро этиш муассасаларидан қайтиб келган ва шартли ҳукм қилинган маҳкумларни назорат қилиш ҳам асосий вазифалар қаторига киради.

Қайд этилганларни инобатга олиб, Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси 72-моддаси биринчи қисмига қуйидаги мазмундаги ўзгартиш киритиш мақсадга мувофиқ:

“Агар суд озодликдан маҳрум қилиш, интизомий қисмга жўнатиш, хизмат бўйича чеклаш ёки ахлоқ тузатиш ишлари жазоларини тайинлаш вақтида” деган сўзлар “Агар суд озодликдан маҳрум қилиш, интизомий қисмга жўнатиш, қамоқ, хизмат бўйича чеклаш, ахлоқ тузатиш ишлари ёки жарима жазоларини тайинлаш вақтида” деган сўзлар билан алмаштириш мақсадга мувофиқ.

Шартли равишда тайинланадиган жазолар рўйхатини кенгайтириш маҳкумга унинг ҳуқуқлари ва эркинликларини жиддий чекламасдан ахлоқан тузалиш имконини беради, шу тариқа жазонинг мақсадларига, шу жумладан жиноятчиликнинг умумий ва махсус олдини олиш мақсадларига эришиш учун имконият яратади. Ўйлаймизки, қайд этилган таклифлар мамлакатимизда амалга оширилаётган суд-ҳуқуқ тизимини либераллаштириш йўналишидаги жиноят-ҳуқуқий сиёсат мақсадларига ҳам монанддир.

Учинчидан, шартли ҳукм қилишни жиноят қонунининг бошқа институтлари билан мувофиқлаштирган ҳолда унинг қўллаш асосларини кенгайтириш лозим.

Жиноят ҳуқуқи назарияси ва қонунни қўллаш амалиётида шартли ҳукмни қўллаш асослари юзасидан турли хил ёндашув ва амалиётлар мавжуд. Бунинг асосий сабабларидан бири жиноят қонунида белгиланган нормаларнинг ички номувофиқлигидир. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси ЖК 72-моддасида суд тегишли жазоларни тайинлаш вақтида содир этилган жиноятнинг хусусияти (1) ва ижтимоий хавфлилик даражаси (2), айбдорнинг шахси (3) ва ишдаги бошқа ҳолатларни (4) эътиборга олиб, айбдор тайинланган жазони ўтамасдан туриб ҳам унинг хулқини назорат қилиш орқали тузатиш мумкин, деган қатъий фикрга келиши назарда тутилган.

ЖК 54-моддасида жазо тайинлашнинг умумий асослари белгиланган бўлиб, унда суд жазо тайинлашда содир этилган жиноятнинг хусусияти (1) ва ижтимоий хавфлилик даражасини (2), қилмишнинг сабабини (3), етказилган зарарнинг хусусияти (4) ва миқдорини (5), айбдорнинг шахсини (6) ҳамда жазони енгиллаштирувчи (7) ва оғирлаштирувчи ҳолатларни (8) ҳисобга олади, белгиланган.

Демак, ЖК 72-моддасида белгиланган норма мазмунидан суд шартли ҳукм қилишда жазо тайинлашнинг умумий асослари назарда тутилган 54-моддада

белгиланган айрим ҳолатларни инобатга олади, айрим ҳолатларни эса, инобатга олмаса ҳам бўлишини назарда тутувчи тушунарсиз ва ўзаро номувофиқ нормалар мустаҳкамланган.

Юзага келган мазкур ҳолатни бартараф этиш мақсадида ЖК 54-моддаси ва 72-моддасида белгиланган талабларни ўзаро мувофиқлаштириш, бизнингча, ЖК 72-моддасининг биринчи қисмига қуйидаги келтирилган иккита таклифдан биттасини ўзгартиш сифатида киритиш мақсадга мувофиқ:

1) “содир этилган жиноятнинг хусусияти ва ижтимоий хавфлилик даражаси, айбдорнинг шахси ва ишдаги бошқа ҳолатларни эътиборга олиб,” деган сўзлар “содир этилган жиноятнинг хусусияти ва ижтимоий хавфлилик даражаси, қилмишнинг сабаби, етказилган зарарнинг хусусияти ва миқдори, айбдорнинг шахси ҳамда жазони енгиллаштирувчи ва оғирлаштирувчи ҳолатларни ҳисобга олиб,” сўзлари билан алмаштиш”; ёки

2) “содир этилган жиноятнинг хусусияти ва ижтимоий хавфлилик даражаси, айбдорнинг шахси ва ишдаги бошқа ҳолатларни эътиборга олиб,” деган сўзлар “ушбу Кодекснинг 54-моддаси иккинчи қисмида белгиланган ҳолатларни ҳисобга олиб,” сўзлари билан алмаштириш” лозим деб ўйлаймиз.

Тўртинчидан, шартли ҳукм қилинган шахсларга белгиланган синов муддатини қисқартириш масаласи ҳам ЖКда очиқ қолдирилган. Ваҳоланки, ЖПКнинг 541-моддасида озодликдан маҳрум этишга шартли равишда ҳукм қилинганда синов муддатини қисқартириш, ҳукмнинг ижро этилиши кечиктирилган маҳқумни жазодан озод этиш тўғрисидаги масалалар шу маҳқумнинг истиқомат жойидаги жиноят ишлари бўйича туман (шаҳар) суди судьяси томонидан ҳал қилиниши ҳақидаги норма белгиланган. Жиноят қонунчилигида эса, шартли ҳукм қилинган шахсларга белгиланган синов муддатини қисқартириш имконият назарда тутилмаган. Бизнингча, қатъий ахлоқ тузалиш йўлига ўтган, жамият учун фойдали ишларни амалга ошираётган шахсларга нисбатан белгиланган синов муддатини қонуний мустаҳкамлаш мақсадга мувофиқ.

Шу мақсадда, Ўзбекистон Республикаси ЖК 72-моддасига қуйидаги қўшимча ва ўзгартиришлар киритиш мақсадга мувофиқ:

1) яъни, қуйидаги мазмундаги олтинчи қисм билан тўлдириш:

“Шартли ҳукм қилинган шахс устидан назорат олиб борувчи илтимосига биноан суд ҳукмда белгиланган синов муддатини қисқартириши мумкин. Синов муддатини қисқартириш тўғрисидаги илтимоснома тайинланган синов муддатининг камида ярми ўтгандан сўнг киритилиши мумкин.”;

2) агар мазкур қўшимча киритилса, ўз навбатида мазкур модданинг олтинчи-саккизинчи қисмлари еттинчи-тўққизинчи қисмлар деб ҳисобланиши назарда тутилади.

Юқорида қайд этилган таклифларнинг жиноят қонунига киритилиши, ўйлаймизки, жиноят қонунини либераллаштириш юзасидан амалга оширилаётган ислохотларни яна бир босқичга олиб чиқади.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Абдурасулова К. Р.Аёллар жиноятчилиги вауларнинг олдини олиш муаммолари. Ўқув кўлланма / масъул муҳаррир: ю.ф.д.,проф. М.Х.Рустамбоев. - т.: тдую нашриёти, 2009. -161 бет.
2. Зиёдуллаев М. Милиция таянч пунктларининг жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш фаолиятини бошқариш: ўқув-методик кўлланма / масъул муҳаррир юрид. Фан. Доктори И. Исмаилов. - т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2008. - 92 б.
3. Исмаилов И. Жиноятчиликда уюшганлик: назария ва амалиёт муаммолари. - т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2005. - 168 б.
4. Саиткулов К.А. Ички ишлар органлари профилактика хизматларининг фукаролик жамияти институтлари билан ҳамкорлигини ташкил этиш: ўқув-амалий кўлланма / юридик фанлар доктори, проф. И. Исмаиловнинг таҳририда. - т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2015. - 123 б.
5. Хўжақулов С.Б. Ҳуқуқбузарликлар умумий профилактикасини такомиллаштириш: Монография / Масъул муҳаррир ю.ф.д., доц. И.Ю. Фазилов. - Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2019. - 4 б.
6. Саидов А., Таджиханов У., Одилқориев Х. Давлат ва ҳуқуқ асослари: Дарслик. -Т.: Шарқ.-Б. 45.
7. Юридик энциклопедия/ юридик фанлар доктори, профессор У. Таджихановнинг умумий таҳририда.-Т.: "Шарқ", 2001. -Б. 652.
8. Исмаилов И. Саиткулов Қ.А., Ҳуқуқбузарликлар виктимологик профилактикаси чора-тадбирлари: Республика илмий-амалий конференция материаллари. -Т.:, 2015. Б-54-66.
9. Хўжақулов С.Б. "Ҳуқуқбузарликлар умумий профилактикасини такомиллаштириш (ички ишлар органлари мисолида)"// док. дисс. афтреф// Т.: 2018.Б-20.
10. Антонян Ю.М. Криминология. Избранные лекции. - М.: «Логос»,2004. -122 с.
11. Криминология. Умумий қисм: Дарслик / И. Исмаилов, Қ.Р. Абдурасулова ва бошқалар. - Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2015 й. Б-179.